

Somlyó György / JERUZSÁLEM KÖNYVE

[APOKRIF]

VAS ISTVÁNNAK ÉS SZÁNTÓ PIROSKÁNAK

Nagyon várt, aztán váratlanul késleltetett, már előre rossz mellékszöveggel zavart, kis híján meghiusult, végre mégis létrejött utazásunk beadeckereül már régen, jó előre a 48. zsolnárt választottam; ahogy az 1704-es, Casselben nyomtatott Károli-bibliám fordításában hagzik:

13. Környékezzétek meg a' Siont, és kerüljétek meg azt; számláljátok-meg annak tornyait.

14. Nézzétek-meg szivetek szerint annak kőfalainak erősségit; lássátok-meg az ő palotáit, hogy hirdessétek az utánnatok való nemzet-ségnek.

Azután úgy esett, hogy igen kevésbé nyílt módomban megkönyékezni Siont, megszámlálni Sion tornyait, és palotáiból is vajmi keveset láthatam. Alig van mit „hirdetnem” róluk az utánunk jövőknek, ahogy e szavakban, már itt, az *írás* bennünk élő kategorikus imperativusa oly véglegesen megfogalmazódik. Hazajövet el is határoztam, hogy nem fogok ez oly hézagos élményemről írni. De a hézagokba is mindig beleszorul valami. Akárcsak a Nyugati Fal hatalmas kváder-köveinek hézagaiba begyűrt „türetek”, amiktől a Siratófal (bár erről ritkán szoktak beszélni) egyben, profánul, a Remény és a Vágy Falává is lesz.

*

Máig se tudom biztosan, szentségtörést, esetleg jogilag is vélelmezhető kihágást követtem-e el a szent városban – vagy éppen a hely szellemében jártam-e el, s éppen azzal a hallgatóságos rítussal éltem, amely leginkább méltó *ehhez* a szent városhoz. Ha igaz az, ahogy később eligazítottak – ez a legméltóbb és legillóbb „idegenforgalmi propaganda”, amit ez a város kitalálhatott magának. Hogy a lopás csábításával kísérti meg a látogatót: a könyv lopásáival. Nem turisztikai kiadványokat, nem prospektusokat, nem egy századik vagy ezredik beadeckert kínál egy századik vagy ezredik megnézni és látni való városról. Hanem az Egyetlen Város Egyetlen Könyvét. Amely a Fal mellett nyíló Wilson Boltív belső falának hosszan beugró párkányán zsúfolódik fel, nagy rendetlen halmok-

ban, százával, ha nem ezrével, s megint csak nem valami erre készült egyen-kiadás azonos példányai-ban, hanem annyifélében, ahány darab, egészen kicsikben és album alakúakban, kavartókban és infoliókban, régiekben és újakban és még régebbiekben: olcsó, kurrens, szinte ponyvára valókból és régi portolánokban, almagesztákban egyaránt. Hogy aki oldalt belép az alagút- és barlangrendszerbe, azonnal magához vehessen egy Könyvet, legyen miből imádkoznia az egymás után sorjázó frigiditások előtt; vagy újra kimenve, a Fal előtt, míg azt a félelmesen egyirányú és egy helyben álló táncot járja, amely leginkább a ketrecbe zárt vadak szívszorító kényszermozgására hasonlít. Hogy a Hit-e a ketrec, vagy éppen a Hit feszegeti benne a ketrec rácsait? – az mindenkinek saját meggyőződésén vagy megítélésén múlik. Mindenesetre, én is ezt a könyvet szorongatom a kezemben, amelyet itt általában úgy olvasnak félhangon mormolva, mintha „könyvből olvasnák” – holott éppen nem a könyvből olvassák, hanem saját magukból. Könyv nélkül – de mégis a *könyvvel*. Mert ők maguk a könyv; és a könyv ők maguk. Én is ezzel a könyvvel a kezemben lépek be és lépek majd ki az alagútból, ezt hozom ide és viszem majd – „lopva” – innen tovább. Kicsit úgy, mint a diák, aki a vizsga előestéjén párnája alá teszi a tanulnivalót, hogy belemenjen a fejébe. Mégsem egészen úgy. S most egyszerre megint egészen felkavar a fordítás minden rejtélye. Az ugyanaz, amely nem ugyanaz. Hiszen ez a könyv az én fejemben is *benne*

van. Bár, ha kinyitnám, egyetlen szót sem tudnék elolvasni belőle. Mint egy idomnak a másik képsíkra leforgatott árnyképe. Ugyanez – egy másik nyelven; de lehet-e *ugyanaz a másik nyelv?* – az én anyanyelvemre, s méghozzá egy masfajta hitre „fordítva” is, mintegy annak tükörírásával írva. Nem jobbról balra, hanem balról jobbra. S mindehhez még: a kettő közül egyik hitben sem „hiszek”. S akkor mégiscsak valamiféle közös nevező lehetek a két nyelv között éppúgy, mint a két hit között. És ez a könyv mégis az én „hitem” könyve is. A Könyvbe Vetett Hitem Könyve. S végül is – ha szabad ilyen szekuláris fogalmazással élnem itt, a hívők között (de ha mással nem rendelkezem?) –: ennek a Könyvnek is nem a Könyvbe Vetett Hit volt-e a végső, eredendő és kezdeti forrása? Nem éppen Ezé-e lefelől és mindmáig? „Kezdetben volt az Ige.” Vagyis a Könyv. És legvégül is az lesz. Úgy viszem tovább a könyvet a hónom alatt, mint az enyémét.

*

A modern technika paradoxonánál nincs nagyobb paradoxona korunknak; s a modern technika paradoxonának nincs markánsabb jele, mint az, hogy a Budapest–Tel-Aviv közötti 2 óra 30 perces repülőutat 2 órás előkészület (vagy inkább: előkészítés) előzi meg (nem számítva a repterre vezető utat), s még hozzá az, hogy e két óra sokkal kimerítőbb és próbára tevőbb magánál az útnál, tele olyan tortúrákkal – ezen az úton joggal és stílusosan nevezhetjük akár *stációknak* is –, amelyeket igazán csak kényszerből visel el az ember, s amelyeknek minden mozzanatát – egyébként – határozottan kikérné magának. S mégis elviseli. Mert utazni – kell. S ha lehet, Jeruzsálembé még inkább, mint bárhová. Kiléltünk és mivoltunk – mi-létünk és ki-voltunk – többszörös egymás utáni ellenőrzése (vagyis kétségbevonása); poggyásunk többszöri átkutatása, vagyis az ismételt, újra meg újra ránk vetődő gyanúsítás, amely legvégül ismételt gépi motozással zárul. Legjelenebb korunknak, amelyet minden valószínűség szerint az Általános Nemzetközi Politikai Terrorizmus koraként fognak számon tartani, legalábbis az élet néhány kiemelt helyzetében, sikerült megszüntetnie a Római Jog kétezer éves érvényét, az egyénnek azt a jogát, hogy ártatlannak tudhassa magát, és megkövetelhesse, hogy annak tekintsék, mindaddig, amíg ennek ellenkezőjére alapos gyanú nem merül fel. A paradoxon a további paradoxonban csúcsosodik ki: mire az *utazás* az eddigi legnagyobb történelmi szabadságot elérte technikai, gyakorlati és jogi szinten, addigra az *utas*, pusztán áltál, hogy élni készül ezzel a szabadsággal, a *rabság* ideiglenes állapotába, vagyis mintegy traumatikus állapotba kerül. Két óra alatt többször vonatik kétségbe azonossága, egyenessége, igazmondása, tisztos-

sége – divatos szóval: identitása –, mint esetleg egész életében összevéve. A megelőző európai századokban ennek a töredékéért minden magára valamit adó utas élete kockáztatásával elégteltelt vett volna.

Aztán végül felkerülünk a gépre – és egyszeriben úgy bánnak velünk, mint az elkényeztetett gyermekkel vagy a kényurakkal. Több személyzet gondoskodik rólunk, mint bármikor az életben, minden (itt, a levegőben) lehetséges kívánságunk teljesítésére készen, az egyik ülésünk támláját helyezi függőlegesen repüléskészre, a másik minden jóval teli tálcát tart elénk, női és férfi ganümdészek a legkülönbözőbb színű és aromájú italokat töltik poharunkba; az önkény után a készség, a vészjós udvariasság helyett a gyanútlan szívesség. Igaz, ez is gépiesen kiszámított, pontosan igazodik a rendelkezésre álló légi percek lehetőségeihez, de egyben a legpontosabban és tartalmasabban ki is tölti ezeket a lehetőségeket. Tájékoztatnak a légi és földi hőmérsékletről a sztratoszféra határán, illedelmesen bemutatkoznak nekünk, akik nem mutatkozunk be önekik. A *dramatis personae* szereposztása – ideiglenesen – diametrálisan megváltozik. Hogy aztán a kiszálláskor – ideiglenesen – megint diametrálisan visszaváltozzék. Megint átvedlünk esetleges és virtuális bűnözőkké, akiknek szigorú elektronikus ellenőrzés nélkül egyetlen szavát sem lehet elhinni, a mindentudó (és természetesen makulátlanul becsületes és igazmondó, az igazat és csak a tiszta igazat valló) számítógépek, ultrahangok, fotocellák minden rejtett titkunkat, titkolt kincsünket feltárják, a lakáskulcsunktól a csontunkba esetleg beépített fémprotézisekig.

Ezek után végre szippanthatunk egy nagyot *A tavasz dombjának* valóban tavaszi éjszakájából.

Itt vagyunk, öt nagy vallás és egy hatalmas több évezredek kultúra *megszentelt* és annyi barbársággal meggyalázott földjén.

Másnap délelőtt a tengerparton, ahol a Szentföld és a Mare Nostrum összeér, Piroska száján kiszalad a szó, amit aztán majd többször is megismétel: „Boldog lennék, ha mernék.” Tudom, a jelentés „első szintjén” ez csak azt akarja mondani: félti Pístat a hőségtől (amelynek ő még otthoni fajtáját is nehezen bírja), az utazás testi-lelki megpróbáltatásaitól; mindnyájunkat attól, amitől itt félni lehet. De a mélyén – második vagy sokadik jelentésében – ez a mondat – tömörségében – korunk kőbe véshető paradigmája is. A Nagy Szorongás, amely száz év óta beköltözött az európai filozófiába, és még előbb beköltözött az emberek idegsejtjeibe. S amely a modern magyar költészet csaknem illegális kezdetén ilyen tömör megfogalmazást nyert: „A boldogság se boldogít” (Komjáthy Jenő). Nekem pedig, eszmélkedésem óta állandó – bár homályos – tudomásom az életről. De azért most én is boldog vagyok, egy kicsit.

Még akkor is, mikor a part fölött egy kis pizzeriában ebédelve – Sole meunière, kis kancsó hideg fehér borral, melyről elképzelhető, hogy talán En Gadi bibliai szövegeiből való – egyszerre csak lentről, a strand közepéről felénk szegzett géppuskákkal elrobogó katonai dzsipek rohannak a parttal párhuzamosan. Igen, tudnivaló, csak a békés élet – a napon heverők és az árnyékban ebédelők – védelmére teszik ezt. De hát, a mi korunkban a védelemnek is a fenyegetés maszkját kell öltenie. Nem lehet úgy fenyegetni fenyegetőinket, hogy egyúttal a védetteket is ne fenyegetnék. Az előbb még nosztalgikusan néztem le a strand felé, milyen jó volna megint átlendülni a misztikus határon, amely a szárazat és a nedveset elválasztja és összefonja... de nem akartam magukra hagyni Pistát és Piroskát. Most már nem kíváncszom – minden kívánczóságom dacára. A „misztikus” határt mintegy átfedte, kitörölte, mint egy áthúzott szót a szövegben, a vele párhuzamosan átrohanó dzsipnyom. Gyáva vagyok? Akik itt élnek, azok *nem lehetnek* gyávák. Úgy látszik, itt csak bátrak élhetnek. Ha szabad így mondani: mindkét oldalon. József Attila hiába „rágta a szívünkbe”: „nem muszáj / hősnék lenni, ha nem lehet.” És ahol nem lehet *másnak* lenni? Néhány nap múlva kirándulás a Genezáret (Kineret) tóhoz. A békés tóparti teraszon elköltött ebéd után felülünk a sétahajóra. Mintha mondjuk a Balatonon egy kis csalinkázásra indulnánk, egy órácskára, Földvártól Földvárig. Már éppen felhúzták volna a kis hajóhidat, mikor egész kis siserahad rohanja meg, hogy még utolsó pillanatban feljusson a hajóra. Csupa tíz-tizenkét éves fiú és lány. Mögöttük két terepszínű ruhába öltözött férfi, lefelé lógatott géppisztollyal a vállukon. Az első pillanatban elszörnyedtem: csak nem valamiféle „gyerekrabokat” visznek itt hajózni. Aztán még jobban elszörnyedtem: az iskolai kirándulás szigorúan csak fegyveres kísérettel engedélyezett. A gyerekek láthatóan nem vesznek róla tudomást; megszokták. Hangosak és csendesek, agresszívek és békések, melyik hogy, ugyanúgy viselkednek, „rosszul” és „jó”, mint bármilyen más „osztály” ilyen helyzetben bárhol a világon. De valóban így viselkednek-e belül is? Nem lesz-e majd egy részük *túlságosan* bátor, ezzel a „megszokással” az idegeiben, a másik része meg *túlságosan* félénk? Hányféle egyéni felnőttviselkedésre foszlik majd szét ez a kollektív gyerek-sors? „Mernek”-e majd valaha is „boldognak lenni”? Még ha tudnának is.

*

A tel-avivi Central Station (ezért is nevezem így) éppoly nyomorultul mocskos és sivár, akár a New York-i. Csak vidékiesben. Hozzá(juk) képest a pesti Erzsébet téri maga a pompázat. A kocsik tekintetében is. Nincs is semmiféle turisztikai szí-

nezete. Mindenestül hazai és helyi az egész. Mintha mondjuk Pestről Szolnokra utaznánk. Az utazás is kb. annyi ideig tart. S az út se jobb, sőt. Semmi se jelzi, hogy *hová* indulunk. Ha csak nem a *sékel*, amivel fizetni kell. 5 és fél. Most két kiló narancs vagy tíz deka jobbféle felvágott ára. De hát: nem is illúziókkal a zsebben kell utazni; hanem autóbuszjeggyel.

Pulóveres, farmeres, dzsekis utasok. (De hát mi sem vagyunk ünneplőben.) Mögöttem fiatal lány, fekete szűk nadrág, buggyos, rózsaszínű blúz, fekete hajzatát szétterítve végigfekszik az üres ülésorokon. Mikor megérkezünk az indulásánál nem sokkal fényesebb állomásra – Jeruzsálemben! jár az eszemben –, a lány, minden izgalom és sietség nélkül feltápáskodik, ránt itt-ott egyet a ruháján, hátára veti a válltáskáját, látom még, ahogy irigylésre méltó bozontját belibbenti egy fali telefon áramvonalas pleksizburája alá. Táracsázik. Megérkezett. Egy egészen köznap, láthatóan megszokott, mindennapos út után. Útközben egyszer se nézett ki az ablakon.

Mi kezdettől fogva az ablakot bámultuk. Egy ideig nem sok eredménnyel. Szegényes arab-zsidó külvárosi negyedek lepusztult szűk bazáros utcáin indultunk el imbolyogva, ahol alig fért el a viszonylag kicsi busz. Az országút első része se tartogatott sokat. Közepes sztrádaszerű aszfalt, közepén mintegy méteres sávval elválasztva. Ahol azonban semmi növény, csak egy sávnyi sivatagmaradvány, kövecses sárga homok. Aztán, ahogy a busz kezd felfelé kígyózni a judeai hegyek között – egyszerre valami. Nem is a most virágzó, gyümölcstelen narancsligetek itt-ott, inkább a félkopár gyűrődések, a helyenként hirtelen mélyen bevágott vörös sziklafalak, a sivatag kőüzenetei. Meztelenek és riasztók: sorvadásos íny alól kibukkanó fagyókerek. Talán ez köti össze a legjobban az élő és az élettelen természetet: a kő és a fog, amely évmilliókon át eltart. A világ csontozata.

*

Az utas, akinek nem volt ideje és módja „megkörülni” és „megkerülni” Siont, és „megszámlálni annak tornyait”, a lopott könyvvel a kezében – loppal – odaméne a Nagy Fal elé, loppal, mert nemcsak könyvét, magát is lopottnak érzi egy kicsinyég, e Fal előtt, ahol tőle jobbra is, balra is ott hajlongott egy messziről – vagy közelről – érkezett utas, aki tudta, mit kell cselekedni: s a már említett egy helyben álló táncában előrehátra hánytá-vetette magát, s erre a ritmusra kántálta, mint a vízfolyás, mint egy állandóan előrehátra ringó vízár, a partra ki, majd onnan visszavetődő hullám, azt, amit nem a jelképként kezében nyitva tartott könyvből olvas – hanem önmagából. Ember és könyv itt úgy forr össze egymással, mintegy felcserélhető azonosságban, ahogy más

népek történetében ló és ember, kar és kard, királyi fő és korona.

A kívülálló fanyar ácsorgásában álldogáltam, míg egyszerre csak úgy éreztem, a Fal is egy Nagy Könyv, szememmel egymagasságban lévő hatalmas kváderköveivel, már agyonbarázdált rusztikáival, amelyek a magassággal egyenes arányban kibebednek fölfelé, a statika ősi dicsőségére, de mind-mind *lapok*, a rájuk rótt idővel s a rájuk vésett sok százados vagy akár tegnapi emberi jelekkel. S már egyre közelebb éreztem magam hozzá, hiszen ha valamit elmondhatok magamról (s ha már *rólam* annyiszor szajkózva elmondták), elmondhatom, hogy számtalan könyvet lenyeltem az életben, ahogy Ezékiel próféta lenyelte a titokzatos kéz által odanyújtott *leveleket*, amelyekkel megétteté az Úr, s amelyek később a Jelenések Látójának is odanyújtattak hét pecsét alatt, hogy mindkettő szinte szórul szóra egyformán írja le őket: *mind belül kívül beiratott vala*, azazhogy: *ime bé vala irva elől és hátul*. A Jelenések Jánosa (?) úgy idézi vala a Prófétát, forrásmegjelölés nélkül, akár egy posztmodern szerző építi be a maga idézeteit, de hiszen a mitikus történet azért az, mert mindig újra megtörténik valamennyiünkkel, s mindnyájan ugyanezt a Könyvet írjuk az idők kezdeteitől fogva, amelyben kezdettől vala az Ige, és mindaddig, *míg nem eltelnek az ezer esztendőök*, s az Ige is el nem enyészend. És ez a Könyv milliion könyv és ez a milliion könyv Egy Könyv, az Isten könyve és az Ember könyve, amely korunkban, vagyis „az isten halálának” korában is tovább íratik, s ez új „modern” írásnak Első Prófétája szerint, *e világon talán minden csak azért létezik, hogy egy könyv legyen belőle* (Stéphane Mallarmé).

*

De ahogy a vándor ott állt nem rendeltetészerűen használt könyvével a hóna alatt, és mintegy nem rendeltetészerűen használva ott-álltának helyzetét is, lassan ráébredt, hogy mégiscsak rendeltetészerűen lehet itt, hiszen ugyanúgy ingázza gondolatainak ide-oda hullámozó folyamát, mint a mellette állók a könyv sorait, az ő sajátjukká lett zsolozsmáikat. És akkor lassan mást is észre kellett vennie. A kezekben (illetve az ő hóna alatt), valamint az előtte levő rusztikákban megtestesülő könyveken túl más, rejtőzködőbb könyvek is állnak előtte, rejtőzésükben azért árulkodón is. Könyvek-e vagy inkább csak a könyv végtelen számú lapjainak – „leveleinek”, „türeteinek” – (hogy a Magyar Könyv megszentelt szavait használjam) számos darabja, és mintha neki is ezeknek a türeteknél a sokaságát nyújtana egy Kéz, azzal a felszólítással, olvassa, vagy inkább Ezékielmódra nyelje el őket, mint ahogy annyi könyvet, türetet, tekercest bekebelezett már életében mind ez ideig.

Mert a rusztika-könyvek idő-repezttette, ember-véste hasadékaiban, ezekben a maguk is olvashatónak látszó ákombákomokban mindenfelől feléje integettek ezek az összegyűrt lapok, ezek a valóságos-valósággal *türetetek*, gyüretetek, levelek, éppoly ellenállhatatlan csábítással, hogy nyissa fel őket és egye meg, kiszippantsa őket héjukból, mint a tenger gyümölcseit, mint arra, hogy maga is megtoldja őket a magáéval. Mert ez a Hely nemcsak a Siralmak helye, és a Falba nemcsak a *sírások*, *nyögések*, *jajszók* vannak beleírva, a Szentély kétszeri lerombolása és a milliion halottak fölötti siralom, hanem a vágyak is, amelyek külön-külön elválasztanak bennünket egymástól – de végső soron talán mindennél jobban egybefűznek. Nem a Vágy Gyermekei vagyunk-e mind?

Mert mit is olvashatnánk, Ó Örökkévaló és Egyetlenegy, ha ezt az újabb, profán bibliát is elolvashatnánk, ezt a Könyvek Könyvét, ezt a Minden Vágyak Könyvét, amely telis-tele van, *elől és hátul beírva*, legtitkosabb óhajainkkal, istentelen titkainkkal, szentségtelen vágyainkkal, amiket csakis eme Szent Helyre bízhatunk, Lelkünk Holttengerének e soha fel nem lelhető sziklákba rejtett tekeréseivel, amelyek itt állnak ki ezerszámra a falak repedéseiből, a repedésekben kisarjadó füvek közül.

Erről nemigen szólnak (diszkrétcióból?) az útmutatók, útleírások, prospektusok. Hogy a Síratófal egy Másik Tóra is, egy nem, távolról sem kanonizált, illegális („szamizdat?”) irodalom tára. Amely nem lenne kisebb fontosságú lelet, mint az, amelyet Qumránban találtak. Ember emberrel való Szövetsége, Eretnek Evangélium. Az, ami mindig „illegális” marad a világban. Az Egyember történetének mindig megújuló titkai.

Később, a Neftoah bibliai forrásról elnevezett étterembe voltunk hivatalos ebédre hivatalosak. Terasza csodálatos könyöklő a Város fölött, amely, mint egyes növények, önmagát termékenyíti meg: csak és kizárólag jeruzsálemi kövekből épült. Ezt a hagyományt még egy brit törvény is szentesítette, amely ma is érvényben van. Így lehet a hitekben, szokásokban, érzületekben, politikai törekvésekben és etnikai mivoltban oly heterogén település látványa talán a legegységesebb a világ híres városai között. S mintha még kora is *egy idő* volna, holott sok ezer éve épülnek (és dőlnek) egymásra falai. Még a város előhegyén épült új város, amely először tűnik szembe a Tel-Aviv felől érkezőnek, az is ilyen, pedig a legutóbbi tíz év alatt épült. A lapos tetejű fehér kockák, lépcsőzetes rendeltenségben emelkedve vagy szállva alá a dombokon, mint a később látott judeai sivatagban a kecskenyájak, magát a követ példázzák, amelyből valók. De azonfölül, hirtelen úgy érzem, a betűt is, a héber írást, amelynek mindegyik kalligrammja

egy négyszögbe épül. Kövek könyve, könyvek köve.

S hogy az élettelen és az élő kiegészítse egymást, szinte csak pálmafa-magas épületek vannak a városban. Mintha a pálma volna az itteni mértékegység – és soha szebb lépteket ennél.

Piroska (már visszatérve Tel-Avivba) nemhiába a pálmákat rajzolja, kis irkákba, mint egy kisiskolás lány, gyermeki buzgalommal. Az ebédnél a tengerparton, de ebéd után is a Masaryk térre néző teraszunkon ejtőzve, a tér „nagy pálmáját”, amelynek felső ágai éppoly magasra nyúlnak föl-felé, amilyen mélyre hajolnak lefelé az alsók, gyöngéd szimmetriával teljesen eltakarva a fa törzsét. Egy lapot kitép, és felém nyújtja. Én meg ezt a rímes haikut rögtönzőm neki, viszonzásul:

*Bár szemben állva
Nem is való e pálma
Kinek az álma?*

S hogy mit tud a nyelv? Nem tudok héberül. De kérdezősködve igyekeztem kifürkészni egyet-mást természetéből. Ennyit sikerült is:

Dam = vér
A-dam = ember (az első ember: a Férfi)
A-dam-a = föld
Chava = (Éva, a második ember: a Nő)
Chajim = élet

S ez nem kevés. Két szótöbblől egy kis világremtés.

Dávid király 48. Zsoltára valóságos turista-hívogató, amely felszólítja az utast, hogy tüzetesen nézze meg a Várost, tornyait, bástyáit, palotáit – és nem is csak saját épülése, hanem az „utánnunk való nemzetségek” épülése végett is. Vagyis: a Zsoltár-író nemcsak szemlélődésre szólít fel, hanem az *írásra* is, a hagyományzásra, a megörökítésre, vagyis a *történelemre*, amely mindeddig ÍRÁS. A Zsoltárírónak volt képe a jövőről, volt jövőképe, és képe Városának jövőjéről.

Nekem csak egy nap jutott Jeruzsálemből. Nem elég arra, hogy „megkörnyékezzem” és „megkerüljem” Siont. De hát mindenkinek megvan a maga sorsa. S ez, ha nem is kívülről, de nem szándékaiban, hanem legbenső bensejében lakozik. Én, úgy látszik, nem kövekbe, hanem mindenütt könyvekbe botlom. Ezért utam összegező jelmondatára, Jeruzsálem kövi után, egy feliratban találtam, amely a Diaszpóra-múzeum falán talált rám. A *Minha Mönorá*-ból való:

SZIM SZEFARÉCHA CHAVERÉCHA

Ami annyit tesz: *Tedd barátaiddá a könyveket*. Tudós barátaimtól felvilágosítást kértem arra nézve, hogy ugyanaz a szó használtatik-e itt, mint amit a magyar bibliaírás a Tízparancsolatban „felebará-

tainak” fordít. Igen, a Minha szerint *felebarátaink*-ká kell tennünk a könyveket. S a „könyv” és e „felebarát” szót a rím eltéphetetlen kapcsa is összefűzi egymással.

A föld szinte minden pontjára szétszóródott – s itt Izrael földjén egy részében újból eggyé tömörült – különös népet-nemzetséget, amely annyi más nemzet népével azonosult, nyelvben és kultúrában, *könyveiben* is, lénye egy megfogalmazhatatlan részében, azt hiszem, e mintegy *tizenegyedik parancsolat* betartását azonosíthatja egymással. Ez biztosan az *övé*. Nem hiszem, hogy van még egy nép a földön, amely ezt a parancsolatot választotta volna programul és eszközül, s nem dzsidákat és ágyúkat szegezett más népek felé, hanem az előretartott könyveket. S – megint a nyelvhez fordulva – a szó többes száma is a lényegéhez tartozik. Ez a parancsolat nem *A* könyvről beszél, hanem a *könyvekről*. Minden könyvről. S a „felebarát” szó révén a könyvek e felebarátságát összekapcsolja a „szeresd, mint tenmagadat” parancsolatával. Ha valamivel, ezzel talán tehet valamit szétszóratott önmagáért, és az egész szétszórt emberiségért.

*

Hazafelé jövet, megint a repülés kényelmét és gyorsaságát, mintegy kiváltságát élvezve, mégiscsak folyton az járt az eszemben a sztratoszféra felső határán, ahol az ember nem az ég alatt érzi magát, mint földi léte alatt mindmáig, hanem mintegy az égben, körülölelve a fantasztikus kékségtől – milyen jó lenne a modern technika előtti módján végiggyönyörködni és végigkínlódni a földi *útvonall* minden véletlenét és veszedelmét, mondjuk úgy, ahogy Chateaubriand tette meg és írta meg a maga *Itinéraire de Paris à Jérusalem*-jét, egy egész kis könyvtárral felszerelve, postakocsin, vitorlásbríggel, lovon, teveháton és gyalog. Iszákjából hol Boucher de la Richarderie *Bibliothèque universelle des voyages*-át, hol Bergeron *Voyages faits principalement en Asie dans les XIIe, XIIIe (...)* című munkáját, vagy Doubden *Voyage en Terre Sainte*-jét húzva elő, s még Cotovic ritka, ma már talán hozzá se férhető *Itinerarium hierosolymitanum*-ából is merítve ihletet ... vagy, suttyomban, netán még az ihletnél valamivel többet is. Tassóról már nem is beszélve. Hogy is tudta volna a Siloé forrását oly szépen leírni e két sornyi ékes idézet nélkül:

*Nem messze, itt, a hegy véknyába vágva,
Nagy morajlással kis patak fakad.* (Tasso, XII/67)

Mégis jó, hogy legalább Chateaubriand velem van itt, a Fálnál, a Könyv mellett, a hónom alatt. Abban olvasom, hogy miután Titus, majd Hadrianus (a „jó [!] császárok”) feldúlták a Várost, és földig rombolták a Második Templomot, s ezután (Chateaubriand szavaival) „Isten elfordította fejét az Ígéret Földjéről, és új népet keresett magának”

– az újonnan elnevezett Aelia Capitolinába az elűzöttek be sem teheték újra a lábukat, illetve, ha mégis... Nazianzi Szent Gergely azt mondja, hogy a zsidóknak évente egyszer mégis engedélyezték a belépést – azért, hogy sírhassanak; Szent Jeromos ehhez azt fűzi hozzá, hogy arannyal kellett – *azonos súlyban* – megfizetniük „a hazájuk hamvaira hullatott könnyeik jogáért”. Ahány gramm könnyet hullatok, annyi gramm arannyal fizetek. Tulajdonképpen nem is olyan nagy ár, ha meggondoljuk; s ha tekintetbe vesszük azt a feliratot, amelyet nemrégiben fedeztek fel az ásatások során a Fal egyik kövén, s amely szerint: „Ha ezt látod, tested örvendeni fog és kivirul, mint a növények.” Voltaképpen szép egység. Hasonlóan szépekre az újabb és legújabb korokban is számos példa akad. Az emberiség, eddigi (ismert) léte folyamán semmiben, leghalhatatlanabb műveiben sem tett tanúságot annyi találékonyságról s oly magas röptű képzelőerőről, mint egymás (vagyis: *önmaga*) gyil-

kolásában, kínzásában, megalázásában és kifosztásában. De minden valószínűség szerint, magasabb rátát és grádust, szélesebb választékot sosem kínáltak e téren, mint a választott nép ellen irányulóknak. „A zsidók és az arany.” Formás, megejtő és gazdag történeti kompendiumnak lehetne ez a címe. Shylock aranyai és Fortunatus aranyai és Rotschild aranyai. Na meg az elhamvasztottak szájából kitépett aranyfogak. A munkatábor- és lágerkeretek 100 gramm arany = 1 komiszkenyér egyenlegei. Meg a rómaiak által a Falnál elsírt könnyekért beszedett aranyak. De félek, ez utóbbiakról kevesebb szó esne fenti műben. Hogy Chateaubriand-nál maradjunk: a „kereszténység szellemének” azok az igencsak hűtlen örökösei, akik ezt a könyvet megírnák, nemigen olvassák a Nazianzit meg Jeromot. Nem az ő asztaluk.

De hát már annyi szentségtörést elkövettem gondolatban e szent fal előtt. *Ezt* még Pistának se merem elmondani.

HÁRS BEÁTA RAJZA

